

EDICIJA ISTRAŽIVANJA

PREDSTAVE O EVROPSKOJ UNIJI I RUSIJI U JAVNOSTI SRBIJE

Javno mnjenje Srbije 2018 – JMS 2018

EDICIJA

Istraživanja

UREDNIKA EDICIJE

Dr Irena Ristić

IZDAVAČ

Institut društvenih nauka

Beograd, 2021.

ZA IZDAVAČA

Dr Goran Bašić

RECENZENTI

Dr Jelica Kurjak

Dr Maja Lukić Radović

Dr Zoran Lutovac

ISBN 978-86-7093-250-0

Predstave o Evropskoj uniji i Rusiji u javnosti Srbije

JAVNO MNJENJE
SRBIJE 2018 – JMS 2018

UREDNIK
Bojan Todosijević

INSTITUT
DRUŠTVENIH NAUKA
BEOGRAD
INSTITUTE
OF SOCIAL SCIENCES
BELGRADE

Beograd, 2021.

Sadržaj

8

Bojan Todosijević:

METODOLOŠKE KARAKTERISTIKE PROJEKTA: JAVNO MNENJE SRBIJE 2018 – JMS 2018

44

Branka Matijević, Jovana Zafirović, Ivana Magdalenić:

PERCEPCIJA GRAĐANA O SPOLJNOPOLITIČKOM OPREDELJENJU SRBIJE:

ČIJA PODRŠKA ĆE UNAPREDITI SOCIOEKONOMSKE PRILIKE U SRBIJI, EVROPSKE UNIJE ILI RUSIJE?

58

Ksenija Marković, Marko Jovanović, Jovana Zafirović:

SPOLJNA POLITIKA SRBIJE – IZMEĐU ŽELJE GRAĐANA I ODLUKA VLASTI

74

Ksenija Marković, Branka Matijević, Marko Jovanović:

KOSOVO I METOHIJA I EVROPSKA UNIJA – DILEMA ILI OČEKIVANI

IZBOR?

90

Zoran Pavlović:

„NAPRAVLJENO PO NARUDŽBINI? “

JAVNO MNJENJE O ISTRAŽIVANJU JAVNOG MNJENJA

U KONTEKSTU PRORUSKIH I PROZAPADNIH STAVOVA

112

Marko Mandić:

SPOLJNOPOLITIČKI PRIORITETI REPUBLIKE SRBIJE – (NE)ODRŽIVO BALANSIRANJE?

Predgovor

Iako su Zapadna Evropa i Rusija od stvaranja moderne srpske državnosti uvek igrale izvesnu ulogu u međunarodnoj politici Srbije, njihov je uticaj u protekle tri decenije postao dominantan i to u dvosmernom smislu. Jer, koliko god je Srbija određena svojim odnosom prema Evropskoj uniji i Rusiji, toliko na položaj i politiku Srbije utiče i odnos ovih političkih aktera prema njoj. Stoga ne iznenađuje da su ti (među)odnosi čest predmet studija i analiza, kao i da za naučnu zajednicu predstavljaju izvor istraživačkih pitanja, koja bez sumnje ostaju aktuelna i u tek započetoj novoj deceniji 21. veka.

Pred nama se nalazi Zbornik radova koji je baziran na ispitivanju građana Srbije o njihovim stavovima i predstavama o Evropskoj uniji i Rusiji, koje je krajem 2018. sproveo Centar za politiko-loška istraživanja i javno mnjenje (CPIJM) Instituta društvenih nauka. Glavni cilj je bio da se vidi kako građani, ne samo percipiraju ulogu i uticaj ova dva međunarodna aktera u međunarodnoj politici Srbije, nego i do koje mere odobravaju spoljnu politiku Srbije, ili pak priželjkuju neku drugu. Autori radova u ovom Zborniku su prevashodno mladi istraživači Instituta društvenih nauka koji time ne samo interdisciplinarno doprinose jednoj veoma važnoj i aktuelnoj temi, već i nagoveštavaju jedan potencijal za dugoročni povratak tradiciji kvalitativnih analiza CPIJM-a na bazi javnomnjenjskih ispitivanja.

Pored razmatranja najvažnijih aspekata ove teme, ovaj Zbornik svakako ima za cilj i da pozove i podstakne članove naučne zajednice i sve one koji se profesionalno bave spoljnom politikom Srbije u užem i širem smislu, da uzmu učešća u analizi ovih podataka i osvetle mnogobrojne dodatne aspekte koji se odnose na ovu široku i veoma važnu temu.

Irena Ristić
Urednica edicije *Istraživanja*

KSENIJA MARKOVIĆ

Istraživačica saradnica

Institut društvenih nauka, Beograd

MARKO JOVANOVIĆ

Istraživač saradnik

Institut društvenih nauka, Beograd

JOVANA ZAFIROVIĆ

Istraživačica pripravnica

Institut društvenih nauka, Beograd

Spoljna politika Srbije: Između želje građana i odluka vlasti¹

Apstrakt

Ambicija autora je da odgovore na dva istraživačka pitanja. Prvo, da se utvrdi kako javno mnjenje doživljava spoljnu politiku Srbije i drugo: da li glavni pravac spoljne politike odražava stavove građana ili političara na vlasti? Drugim rečima, cilj rada je da pored uvida u to da li je današnja spoljna politika „po meri“ građana ili vladajuće elite i da utvrdi u kojoj meri proruska, odnosno proevropska orijentacija utiču na percepciju građana o spoljnoj politici. U nastojanju da odgovore na istraživačko pitanje autori se oslanjaju na podatke dobijene na osnovu empirijskog kvantitativnog istraživanja *Predstave o EU i Rusiji u javnosti Srbije 2018*, Instituta društvenih nauka iz Beograda, gde se kao sredstvo za prikupljanje podataka koristio strukturisani onlajn upitnik. Autori će u radu statistički analizirati kako građani Srbije ocenjuju glavne pravce spoljne politike Srbije. Takođe će se analizirati naklonosti javnog mnjenja ka Rusiji, odnosno EU, kao glavnim odrednicama pristupa u spoljnoj politici, kao i povezanost proruske (prozapadne) orijentacije sa motivima ove naklonosti. Analiza je vršena na uzorku od 5240 ispitanika/ca, a rezultati istraživanja jasno ukazuju na to da tri četvrtine građana smatra da pravac spoljne politike Srbije odražava pre svega stavove političara na vlasti, a ne građana Srbije. Zaključuje se da javno mnjenje, kada govorimo o osnovnim pravcima spoljne politike daje blagu prednost EU, odnosno rezultati pokazuju da 42% ispitanika ocenjuje da je sadašnja spoljna politika više okrenuta prema Evropskoj uniji nego Rusiji, dok 38% smatra da je spoljna politika koncipirana tako da balansira između Evropske unije i Rusije.

Ključne reči: spoljna politika, stavovi građana, političke elite, Srbija, Rusija, Evropska unija.

Uvod

U političkom obrascu Srbije decenijama vlada jedna politička naddeterminanta, a to je podeljenost, ili možda je bolje reći (ne)opredeljenost Srbije između Istoka i Zapada. Ovaj rad treba posmatrati kao još jedan pokušaj da se ova tvrdnja dodatno izuči, produbi i pojasni. Cilj rada je da se odgovori na dva istraživačka pitanja. Prvo, da se utvrdi kako javno mnjenje doživljava spoljnu politiku Srbije, kao proevropsku, kao prorusku ili se smatra da se vodi balansirana politika koja je podjednako okrenuta ka EU i ka Rusiji. Drugo, da li glavni pravac spoljne politike odražava stavove građana ili političara na vlasti? Autori polaze od pretpostavke da institucije predstavničke demokratije i politike koje kreiraju sve manje zadovoljavaju želje i očekivanja javnosti. Ispituje se globalni trend pada poverenja građana u njihove izabrane predstavnike, demokratiju i demokratske institucije. Konkretno u ovom radu polazi se od pretpostavke da će se navedeni stepen nepoverenja i

---

¹ Rad je napisan u okviru Programa istraživanja Instituta društvenih nauka za 2021. godinu koji podržava Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

neslaganja pokazati i u slučaju spoljne politike, odnosno da će javno mnjenje Srbije oceniti da glavni pravac spoljne politike odražava interese političke elite, a ne preferencije birača.

Rad je podeljen na tri dela. U prvom delu rada autori analiziraju tradicionalnu i konstruktivističku teoriju političkog predstavljanja sa namerom da se utvrdi koga i na koji način predstavljaju političke elite. Cilj ovog odeljka jeste da se ispita nivo (ne)slaganja između želja birača i delovanja izabranih političkih predstavnika u Republici Srbiji. Drugi deo rada je posvećen prikazu glavnih odlika spoljne politike Srbije. U ovom odeljku se analiziraju glavne determinante koje određuju pravac spoljne politike Srbije i politika „četiri stuba spoljne politike“, kao dominantne spoljnopolitičke doktrine nakon 2000. godine. Autori nastoje da ispitaju tvrdnju da se spoljna politika Srbije dominantno posmatra samo iz dva ugla: iz ugla procesa evropskih integracija i saradnje sa EU i iz ugla saradnje sa Rusijom. Značaj ove dve determinante će se ispitati u trećem delu rada i to kroz rezultate istraživanja *Predstave o EU i Rusiji u javnosti Srbije 2018*. Cilj ovog dela rada jeste da se utvrde stavovi građana o osnovnim pravcima spoljne politike Srbije. Primarni fokus će biti na analizi njihovog mišljenja o tome da li spoljna politika više okrenuta ka EU ili Rusiji. U drugom koraku će se analizirati percepcija građana o tome da li spoljna politika odražava njihove interese ili interese političara na vlasti.

(Ne)representativna demokratija – Koga predstavlja politička elita?

U predstavničkoj demokratiji bi građani preko svojih predstavnika u organima vlasti koje biraju na slobodnim izborima trebalo da ostvaruju sopstvene interese. Po tradicionalnom razumevanju teorije političkog predstavljanja, a na koje je presudan uticaj imala Hana Fenihel Pitkin (Hanna Fenichel Pitkin) sa svojom studijom *The Concept of Representation* objavljenom 1967. godine, političko predstavljanje ne treba da bude svedeno samo na formalni izbor narodnih predstavnika. Suštinsko političko predstavljanje, koje se esencijalno razlikuje od formalističkog, deskriptivnog i simboličkog, mora biti „delovanje u interesu predstavljenih, koje je njima odgovorno“. Ovakvo *delovanje za nekoga* razlikuje se od „stajanja umesto“ nekoga, s tim što treba imati u vidu da *delovanje za* može biti shvaćeno na nekoliko načina, kao delovanje umesto nekoga, delovanje za nekoga, ili pak oba istovremeno. Kako bi izabrani predstavnik suštinski vršio svoju funkciju, on treba da bude istovremeno i poverenik i izvršilac koji deluje u skladu sa objektivno definisanim interesima koji su ustanovljeni pre procesa predstavljanja.

Oko ovakvog shvatanja interesa glasača Hane Pitkin, među teoretičarima postoje neslaganja i predstavnici konstruktivističkog pristupa kao što su Sauard (Michael Saward), Diš (Lisa Disch), Urbinati (Nadia Urbinati) i drugi, vide političko predstavljanje kao dinamični odnos između birača i predstavnika koji istovremeno sprovodi volju birača i konstruiše i oblikuje njihove interese koji nisu uvek kristalizovani (Saward 2003, 2005, 2006, 2008, 2010; Disch, 2011, 2012, 2015; Urbinati, 2000, 2006; Urbinati & Warren, 2008). Ovi različiti pristupi podrazumevaju i dva različita principa odgovornosti predstavnika prema građanima koje zastupa – po tradicionalnom shvatanju predstavnik je odgovoran da zastupa unapred definisane interese birača, dok po konstruktivističkom pristupu s obzirom na to da ne postoje jasno artikulisani interesi, već ih predstavnik kreira tokom samog procesa

predstavljanja, možemo govoriti o *a posteriori* odgovornosti koja se meri naknadnom saglasnošću birača, s tim što je u tom slučaju neophodna i refleksivnost koja se ogleda u tome da birači moraju imati mogućnost da se informišu i čuju različita mišljenja i kritike kako bi mogli da samostalno donesu činjenično zasnovanu ocenu načina na koji su njihovi interesi bili zastupani (Lončar, 2015).

Delotvornost posredničkog političkog predstavljanja može se izmeriti merenjem nivoa (in)kongruencije između želja birača i delovanja njihovih izabranih predstavnika. Istraživanja sprovedena u prethodnih nekoliko decenija ustanovila su određen nivo neslaganja elita i građana kada je reč o zaštiti životne sredine, rodnoj ravnopravnosti, postmaterijalističkim vrednostima, nivou konzervativnosti i tradicionalizma, pitanju migracija, ali i o procesu evropskih integracija za koje se pokazalo da uživaju više entuzijastičnu podršku vladajućih elita nego građana (vidi npr.: (McAllister, 1991; Hooghe, 2003; Holsti, 2004; Best, Lengyel, & Verzichel, 2012) prema: Teney & Helbling, 2017: 129).

Neslaganja između birača i vladajućih elita nisu nikakva novina i istraživači u društvenim naukama se već duže vremena bave izučavanjem tog problema (Teney & Helbling, 2017: 129). U današnje vreme je za ostvarivanje visokog kvaliteta demokratije neophodno postići *multidimenzionalnu kongruenciju* koja podrazumeva istovremeno usklađivanje širokog spektra javnih politika sa preferencijama birača (Rosset & Stecker, 2019: 146). Međutim, na globalnom nivou pokazalo se da je nivo neslaganja /inkongruencije u porastu i da u praksi političko predstavljanje sve manje zadovoljava želje i očekivanja javnosti i uočljiv je pad poverenja građana u njihove izabrane predstavnike, demokratiju i demokratske institucije, kao i produbljivanje jaza između naroda i političkih elita koje bi trebalo da sprovede njihovu volju. Tome je u prethodne dve decenije doprineo niz faktora i događaja – velika finansijska kriza 2008. godine i usporeni ekonomski rast koji je usledio, porast nejednakosti i široko rasprostranjeno siromaštvo na globalnom nivou, svim ovim procesima je u mnogome doprinela globalizacija, kriza liberalnog međunarodnog poretka, problem migracija koji sve više preokupira pažnju svetske javnosti itd. Dakle kriza demokratije i liberalne ekonomije su kod građana podstakli osećaj otuđenosti od političkih elita, marginalizacije, odbačenosti i ekonomske potlačenosti. Ali ipak, prvenstveno uzroke ovih procesa treba tražiti u krizi reprezentativne demokratije i želji birača da ostvare veći uticaj na postizborna politička dešavanja i ograniče moć elita koje nakon izbora preoblikuju i zanemaruju volju glasača (Lutovac, 2017b: 53).

Kada javnost dovodi u pitanje u kojoj meri institucije predstavničke demokratije i političke elite zaista zastupaju interese građana, nezadovoljstvo narodnih masa raste, a jaz između ove dve društvene grupe se produbljuje i narušava se društvena stabilnost. U ovom slučaju se narušava i princip ravnopravnosti, jer postoji privilegovana elita koja ima prava da odlučuje u ime drugih, ali bez ikakvih posledica, odnosno bez efikasnih mehanizama da se pozovu na odgovornost van izbora, odnosno glasanja na izborima. Upravo ta nerepresentativnost i osećaj izneverenih birača da vlast koju su izabrali ne predstavlja adekvatno njihove interese je jedan od osnovnih elemenata demokratskog deficita. Naročito je osetna kriza poverenja javnosti u institucije reprezentativne demokratije i etablirane stranke koje su decenijama prisutne na političkoj sceni i čiji se predstavnici percipiraju kao politička elita. U takvoj situaciji birači se povlače iz javne, društvene u ličnu i privatnu sferu ili se okreću populističkim političkim opcijama koje za njih postaju ozbiljna alternative (Teney & Helbling, 2017: 127). Prva opcija dovodi do toga da se ugrožava društvena stabilnost, pošto

jačaju elementi izvan sistema čime se narušava ukupna ravnoteža i stvaraju konflikti (krize) u sistemu (Marković & Jovanović, 2015: 129). Okretanje ka populizmu je motivisano time da se populistički predstavlja kao snage suprotstavljene privilegovanom i korumpiranom političkom establišmentu i pozivaju na promenu trenutnog stanja i vraćanje moći odlučiva- nja *čistom* i *moralnom* narodu (Lutovac & Marković, 2017: 88).

Ovi opšti globalni trendovi su prisutni i u Srbiji. To je pokazalo istraživanje o popu- lizmu koje je tokom juna i jula 2017. godine na uzorku od 1487 ispitanika sproveo Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje Instituta društvenih nauka. U nastojanju da se izmere stavovi građana prema političkim elitama ispitanicima su postavljena pojedina pre- poručena pitanja iz modula 5 Komparativnih istraživanja izbornih sistema (Comparative Study of Electoral Systems /CSES) i nekolicina drugih pitanja.

Rezultati istraživanja su pokazali da čak tri četvrtine građana Srbije smatra da *većini političara nije stalo do naroda* – od toga se 38,2% građana potpuno slaže, a 37% uglavnom slaže sa navedenom tvrdnjom. Suprotnog mišljenja je tek 10% građana, od čega se 8,6% njih uglavnom, a 1,6% uopšte ne slaže sa iznetom tvrdnjom. Situacija je slična i kada je reč o (ne)poverenju u političku elitu. Naime, 65,1% (31% uopšte, 34,1% uglavnom) ispitanika nije se složilo sa tvrdnjom da se *većini političara može verovati*, dok je tek 13,2% njih iznelo da se slaže sa navedenom tvrdnjom (9,4% uglavnom, a 3,8% u potpunosti). Takođe, apso- lutna većina građana smatra da politička elita ne mari za opšte interese svih građana nego samo onih najimućnijih i najmoćnijih. Tako 70,1% građana (37,1% uglavnom, a 33% u pot- punosti) smatra da je *većini političara stalo samo do interesa onih koji su bogati i moćni*, na- suprot 8,6% onih koji se sa time ne slažu (6,9% uglavnom, a 1,7% uopšte). Situacija je do- nekde bolja kada je reč o poverenju u institucije vlasti. Poverenje u Skupštinu Srbije nema 38,1% građana (20% uglavnom, a 18,1% uopšte), dok je tek nešto više od jedne trećine ispitanika, odnosno 34,4% odgovorilo da ima poverenje u ovu instituciju. Kada je u pitanju Vlada Srbije, skoro jednak broj onih čije poverenje Vlada uživa (37,5%) i onih čije poverenje ne uživa (37,1%). Sa druge strane, predsednik Srbije uživa nešto veće poverenje građana, odnosno 40,9%, dok je onih koji nemaju poverenje u šefa države 34,9%. Svi ovi podaci jasno ukazuju da je među građanima Srbije izuzetno visoko nezadovoljstvo funkcionisanjem de- mokratije u zemlji (60,6%), nasuprot 39,4% onih koji su zadovoljni stanjem srpske demo- kratije. Zbog svega toga ne čudi da 51,8% građana Srbije smatra da bi *narod, a ne političa- ri trebalo da donosi najvažnije političke odluke*, dok tek 18,2% ispitanika ima suprotan stav (vidi više u: Lutovac, 2017a).

Na osnovu nalaza iznetih u ovom odeljku možemo zaključiti tri stvari. Prvo, da prin- cipi demokratije nalažu da moraju postojati mehanizmi koji će usklađivati prioritete širokog spektra javnih politika sa preferencijama birača. Drugo, da ti mehanizmi u Srbiji definitivno nisu dovoljno razvijeni, jer je stepen nepoverenja u predstavničke institucije na niskom nivou i uočljivo je produblivanje jaza između političke elite i građana. Treće, u ovakvoj atmosferi nepoverenja, teško je utvrditi dinamiku artikulacije interesa, a još teže je tvrditi da postoje unapred definisani interesi birača. Tako da se koncept političkog predstavljanja u Srbiji teško može sagledati i razumeti putem tradicionalne teorije političkog predstavljanja. S druge strane, ni konstruktivističko shvatanje interesa nije u potpunosti primenjivo u sluča- ju Srbije. Celokupna komunikacija između birača i biranih predstavnika je pod teretom sum- nje i izneverenih očekivanja, što veoma otežava da se stvore uslovi refleksivnosti koja je potrebna da bismo utvrdili *a posteriori* odgovornost izabranih predstavnika prema

građanima. U tom kontekstu interesantno je istražiti da li glavni pravac spoljne politike Srbije odražava stavove građana ili političara na vlasti. Kako bismo odgovorili na ovo pitanje moramo predstaviti koji su to odlike i determinante koje određuju strateške ciljeve spoljne politike Srbije.

Odlike spoljne politike Srbije

Spoljna politika jedne zemlje se često određuje kao „sveukupna delatnost države na međunarodnom planu“, a kao predmet naučnog proučavanja spoljne politike određuje aktivnost pojedinih država, njihovo delovanje u odnosima sa drugim državama, u okvirima opšteg stanja u međunarodnoj zajednici i međunarodnim odnosima, ali motivisano vlastitim interesima koji su uslovljeni nizom faktora unutrašnjeg razvoja države (Stojković, 1975: 1020–21). Slično spoljnu politiku određuje i Vojin Dimitrijević, posmatrajući je prvenstveno iz ugla političkih odnosa, u koje jedan subjekt međunarodnih odnosa stupa u kontakt sa drugim, svesno se ne ograničavajući samo na države (Dimitrijević & Stojanović, 1996: 29–35). Iz komparacije ove dve definicije se vidi da pojedini autori smatraju da je država ta koja je uporište spoljne politike, dok druga definicija polazi od uverenja da svaki subjekt međunarodnih odnosa može imati spoljnu politiku (države, međunarodne organizacije, vojni savezi, regionalne integracije, međunarodni pokreti, crkve i sl.). Autori ovog rada dele stav Dimitrijevića i smatraju da se pored države kao subjekti spoljne politike mogu naći i druge relevantne međunarodne organizacije. Drugo gledište je prihvatljivije jer obuhvata veći opseg aktera i aktivnosti, sagledava kompleksnost međunarodnih odnosa u savremenom globalizovanom svetu i dozvoljava da se kao jedinica analize uzmu subjekti koji deluju na naddržavnom i podržavnom nivou. Ova napomena je od izrazite važnosti za naš predmet istraživanja, jer se u ovom radu spoljna politika ne sagledava samo kroz odnose koje Srbija gradi sa drugim nacionalnim državama, poput Rusije, već se kao jedinica analize uzima i odnos sa Evropskom unijom, koju u duhu date definicije posmatramo kao naddržavni politički entitet.

Postavlja se pitanje koje su to determinante koje određuju, cilj, karakter i dinamiku spoljne politike jedne države. Visković predlaže sledeću definiciju: „Determinante spoljne politike su svi činioци koji utiču na kreatore spoljne politike pri izboru nekog cilja i/ili sredstva te politike, uz njihovo ubeđenje da se radi o najbolje sagledanim izvorima moći sopstvene države i njenim ograničenjima, kao i o prednostima i slabostima koji su postavljeni bilo pred partnere, bilo pred protivnike u međunarodnim odnosima“. U teoriji međunarodnih odnosa ne postoji jasna saglasnost o tome koje determinante imaju odlučujući uticaj na kreiranje spoljne politike različitih država a davanje manjeg ili većeg značaja pojedinim determinantama zavisi uglavnom od pripadnosti autora pojedinom pravcu izučavanja međunarodnih odnosa i spoljne politike. Pripadnici realističkog pravca naglašavaju značaj činilaca međunarodnog sistema, geopolitičari izdvajaju, naravno, geopolitički/geostrateški/ geoekonomski položaj zemlje, socijalne konstruktivisti i poststrukturalisti vrednosti i diskurs, pluralisti prepletenost unutrašnje i međunarodne politike (*linkage politics*), itd. (Visković, 2018: 11). Kako bismo odgovorili na postavljeno pitanje o glavnim pravcima i ciljevima spoljne politike Srbije, prvo moramo odrediti koje su to determinante koje imaju ključnu ulogu na kreiranje spoljne politike.² Za potrebe ovog rada autori su se opredelili

² Ivo Visković razvija model, studija slučaja Srbija, koji podrazumeva da se determinante spoljne politike

za gledišće koje nudi Brajan Šmit (Brian Schmidt). U svom pokušaju da preko zavisne i nezavisnih varijabli predstavi ono što utiče na američku spoljnu politiku, Šmit primarnu ulogu daje među-narodnom okruženju.³ Uvažavajući ovu tezu grupa determinanti koja u velikoj meri određuju pravce spoljne politike jedne zemlje jesu odnosi sa najmoćnijim i najuticajnijim državama i organizacijama – u slučaju Srbije reč je o odnosu sa Evropskom unijom, SAD, Rusijom i Kinom.⁴ Prilikom utvrđivanja strateških pravaca i donošenja konkretnih odluka važno je imati na umu sledeće: „U spoljnopolitičkom odlučivanju mora se naći prava mera između onoga što je željeno i onoga što je moguće“ (Gavranov & Stojković, 1972: 237). Zbog ograničenosti prostora determinante spoljne politike ćemo samo pobrojati, a detaljnije ćemo obrazložiti samo one koje su relevantne za predmet istraživanja u ovom radu. Tu imamo na umu: prvo, definisanje osnovnih ciljeva i glavnih pravaca spoljne politike Srbije, drugo poseban osvrt na odnos sa Rusijom i EU.

Prema procenama Srbija se već 150 godine nalazi na raspeću između Zapada i Istoka i smatra se da će ova podela još dugo vremena biti relevantna kao faktor za kreatore spoljne politike (Visković, 2018: 27). Podeljenost, neki bi rekli neopredeljenost, između Zapada i Istoka se jasno oslikava u spoljnoj politici Srbije. Evropske integracije su kao cilj postavljene nakon promena 2000. godine, sastav koalicije na vlasti neposredno je uticao na prioritete spoljne politike, ali ne i na strateško opredeljenje – članstvo u EU (Visković, 2018: 26).⁵ Međutim, iako je članstvo u EU strateški cilj, svi kreatori spoljne politike Srbije nakon 2000. godine uvažavaju specifičnost međunarodnog položaja zemlje, koja se ogleda u tome da postoje specifični interesi i odnosi sa preostala tri vodeća aktera međunarodnih odnosa: SAD, Kine i Rusije. Prema Viskoviću, ova karakteristika je najeksplicitnije iskazana kroz koncept „četiri stuba“ naše spoljne politike i u velikoj meri utiče i usložnjava odnose sa partnerom koji je strateško opredeljenje – EU (Visković, 2018: 22). Spoljno politička doktrina „četiri stuba“ spoljne politike, kako je tadašnji predsednik Srbije Boris Tadić nazvao, ozvaničena je 2009. godine,⁶ i uz određene kozmetičke izmene na snazi je i danas. Možemo zaključiti da je ovako koncipirana spoljna politika i rezultat neujednačeno usmerene četvorostruke međuzavisnosti: 1) trgovinska usmerenost ka EU i susjedstvu; 2) finansijska ka Zapadu, Kini i nekim arapskim zemljama; 3) tehnološka ka Nemačkoj i 4) energetska zavisnost ka Rusiji (Visković, 2018: 23).

Postavlja se pitanje u kojoj meri su vladajuće elite zaista bile uspešne u pronalaženju balansa između četiri stuba spoljne politike? Stručnjaci za spoljnu politiku ističu da uprkos

---

svrstavaju u četiri grupe: međunarodno okruženje, unutrašnji i društveni sistem, istorijski i ideosinkretički činioci.

³ Šmit određuje spoljnu politiku SAD kao zavisnu varijablu, a kao nezavisne varijable izdvaja: 1) spoljašnje okruženje, 2) socijalno okruženje; 3) strukturu Vlade; 4) birokratske uloge; 5) ličnost pojedinca. Videti Brian Schmidt, „Theories of US Foreign Policy“, in: Michael Cox, Doug Stokes, Eds., *US Foreign Policy*, Oxford University Press, New York, 2012, Second Edition, pp. 5–20.

⁴ Ovde želimo samo kratko napomenuti da su pored navedenih, kao jedna od ključnih determinanti spoljne politike u slučaju Srbije, kao zemlje Zapadnog Balkana, svakako odnosi sa državama iz regiona – u prvom redu bivših republika SFRJ. Nesporno je da su dobrosusedski odnosi u vrhu prioriteta spoljnopolitičke strategije Srbije od kojih zavisi obim i sadržaj regionalne saradnje, kao i tempo napredovanja u procesu evropskih integracija. Detaljnije o ovome pogledati u Marković & Jovanović, 2018: 128.

⁵ Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) je potpisan 29. aprila 2008. godine u Luksemburgu, a status kandidata za članstvo dobija 2. marta 2012. godine. Do kraja 2019. godine je otvoreno je 18 poglavlja, a privremeno su zatvorena dva poglavlja. Detaljnije pogledati na: <http://eupregovori.bos.rs/hronologija-odnosa-srbije-i-eu.html> (posećeno 20.2.2020.)

⁶ Predsednik Srbije Boris Tadić obrazlaže ovu spoljnopolitičku doktrinu u intervjuu koji je dao Politici 30.8.2009. godine. Detaljnije pogledati na: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/123751/cetiri-stuba-srpske-spoljne-politike.html> (posećeno 20.2.2020.)

strategiji o „četiri stuba spoljne politike“ i pokušaja stvaranja strateških partnerstva sa vodećim državama (u slučaju prošlih vlada) ili pokušaja aktuelne vlasti da „Srbija bude Istok Zapadu, a Zapad Istoku“, naša ekonomija ostaje čvrsto vezana za Evropsku uniju i neposredno okruženje, dok u pogledu statusa Kosova i Metohije zavisimo i od Evropske unije i od Sjedinjenih Američkih Država (Živojinović & Milošević, 2013: 277–78). Uz jednu napomenu autora ovog rada, da se ova izložena jednačina dodatno komplikuje kada se tome doda da se Rusija često predstavlja kao glavni saveznik u odbrani interesa Srbije u vezi sa rešavanjem kosovskog pitanja.⁷

Odnosi Srbije i Evropske unije se moraju posmatrati kroz proces evropskih integracija i kao što je već napomenuto, sve Vlade od 2000. godine do danas ističu članstvo u EU kao strateški cilj i prioritet. Strateškopolitički odnosi Srbije sa EU su dominantno ekonomski, ali se razvijaju i drugi odnosi – trgovinski, finansijski, investicioni, humanitarni, kulturni, saobraćajni, bezbednosni, energetski, oni koji proizilaze iz „meke moći“ Unije i mnogi drugi. Odnosi Srbije sa Evropskom unijom i uopšte zapadnom stranom sveta, čine četiri petine trgovine Srbije, a čak 90% finansijskih odnosa (Đukić & Varga, 2017: 7). Iako su sve srpske Vlade iskazivale privrženost putu integracije u EU, sporost unutrašnjih reformi u Srbiji, kriza unutar Evropske unije koja se odražava i na njeno proširenje, te ekspanzija ruske „meke moći“ na Balkan – stvorili su novu paradigmu spoljne politike Beograda (Đukić & Varga, 2017: 6). To je politika koju još u medijima nazivaju „sedenje na dve stolice“, odnosno istovremeno vođenje politike dobrih odnosa i sa Briselom i sa Moskvom.⁸

Nakon promena 2000. godine, odnosi Srbije i Ruske Federacije su se kretali od korektnih do izrazito bliskih, po pravilu su se gradili na temelju stare slave srpsko–ruskih odnosa. Uprkos proklamovanoj politici da „Evropa nema alternativu“, srpska spoljna politika se nakon 2006. godine sve tešnje vezuje za Rusiju (Đukić & Varga, 2017: 6). Razlog za približavanje zvaničnog Beograda Ruskoj Federaciji najpre je bio vezan za rešavanje statusa Kosova, ali je potom, zahvaljujući zaključenju brojnih energetskih sporazuma usledilo još čvršće bilateralno vezivanje koje se ogleda u potpisivanju niza međudržavnih sporazuma, pre svega u sektoru energetike i bezbednosti (Đukanović & Lađevac, 2009: 354). Saradnju Srbije i Rusije ne možemo posmatrati kao proces koji nije uslovljen procesom evropskih integracija, jer u čvrstoj ekonomskopolitičkoj integraciji, kao što je Evropska unija, nijedna zemlja kandidat nije ostvarila članstvo sa proruskom politikom (Đukić, 2015: 31).

Nepostojanje jasno definisane spoljnopolitičke strategije Srbije će, međutim, očigledno predstavljati problem za dalje evropske/evroatlantske integracije zemlje (Đukanović & Lađevac, 2009: 347). Iz gore izloženog možemo zaključiti da zaista postoji trend da se spoljna politika Srbije dominantno posmatra samo iz dva ugla: iz ugla procesa evropskih integracija i saradnje sa EU i iz ugla saradnje sa Rusijom. Značaj ove dve determinante je potvrđen i kroz rezultate istraživanja *Predstave o EU i Rusiji u javnosti Srbije 2018*. Na političkoj sceni Srbije svaka od opcija ima jednog ili više zagovornika – jedni su za što čvršću saradnju sa Rusijom, drugi su naklonjeni Evropskoj uniji, a treći ističu značaj vođenja balansirane politike. Svaka od navedenih opcija pokušava da u biračkom telu pronađe

⁷ Ovu činjenicu ističe i predsednik Srbije Boris Tadić u intervjuu koji je dao Politici 30.8.2009. godine. Detaljnije pogledati na: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/123751/cetiri-stuba-srpske-spoljne-politike.html> (posećeno 20.2.2020).

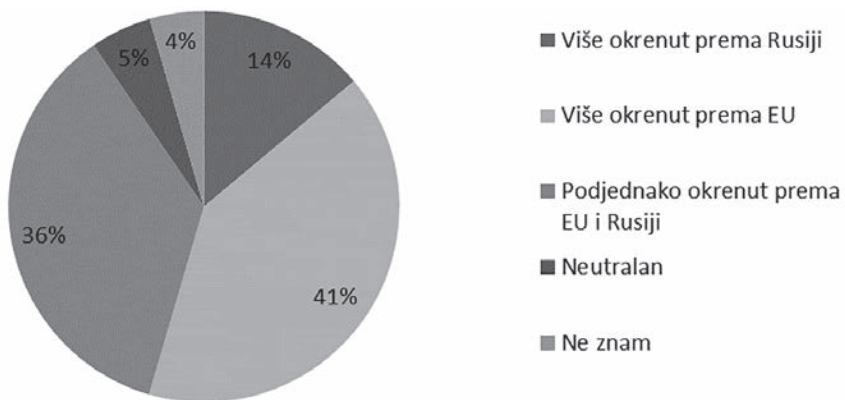
⁸ Detaljnije pogledajte na: Deutsche Welle (DW), članak Dozvola za sedenje na „dve stolice“, <https://www.dw.com/sr/dozvola-za-sedenje-na-dve-stolice/a-45807895> i na: N1, članak Srbija će još dugo sedeti na dve stolice, <http://rs.n1info.com/Vesti/a275811/Djukic-i-Varga-Srbija-ce-jos-dugo-sedeti-na-dve-stolice.html> (posećeno 20.2.2020).

podršku za svoju opciju. Međutim, koji je udeo javnog mnjenja koji podržava prvu, drugu ili treću opciju? Naredni odeljak će biti posvećen upravo odgovoru na ovo pitanje, odnosno, analiziraće se stavovi javnog mnjenja o pravcu spoljne politike Srbije, kao i uticaj proruske/prozapadne orijentacije na te stavove. Štaviše, pokušaćemo da utvrdimo delotvornost sistema političkog predstavljanja u Srbiji, merenjem nivoa (ne)slaganja između želja birača i delovanja njihovih predstavnika.

Javno mnjenje Srbije između Istoka i Zapada – Analiza rezultata

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da većina ispitanika smatra da je trenutna spoljna politika Srbije više okrenuta prema Evropskoj uniji (41%), potom da je podjednako okrenuta prema EU i prema Rusiji (36%) i tek manje od šestine ispitanika smatra da je glavni pravac spoljne politike više okrenut prema Rusiji (14%).

Nešto više od trećine građana Srbije ocenjuje da je politika podjednako okrenuta ka EU i Rusiji i za taj udeo javnog mnjenja možemo reći da doživljavaju doktrinu o „četiri stuba“ spoljne politike kao zvaničnu strategiju. Blaga prednost koju javno mnjenje daje EU, u odnosu na balansiranu politiku, se može objasniti kao „svesnost“ javnog mnjenja da je učlanjenje Srbije u EU jasno postavljeno kao strateški cilj zemlje. S druge strane, vidimo da približavanje Rusiji kroz potpisivanje brojnih sporazuma i njihova promocija u javnosti nije uspelo da ubedi građane Srbije da saradnja sa Rusijom ima veći značaj u odnosu na proces evropskih integracija, makar ne do momenta kad je rađeno istraživanje.

Grafikon 1 Po Vašem mišljenju, kako je usmeren glavni pravac spoljne politike Srbije danas?

U cilju dobijanja što jasnije slike o faktorima koji mogu da utiču na mišljenje građana o glavnom pravcu spoljne politike Srbije, sprovedena je binarna logistička regresija. Ovaj model omogućava ocenjivanje uticaja više faktora na verovatnoću da ispitanici smatraju da je spoljna politike Srbije više okrenuta prema Rusiji.

Binarni logistički regresioni model ima sledeći oblik:

$$\log \frac{P_i}{1 - P_i} = Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \beta_4 X_4 + \beta_5 X_5$$

gde je: Y – zavisna dihotomna varijabla u kojoj istraživanu kategoriju čine građani koji smatraju da je glavni pravac spoljne politike Srbije više okrenut prema Rusiji, a referentnu kategoriju čine građani koji smatraju da je više okrenut prema EU;

β_0 – konstanta;

X_1 – pol ispitanika, gde je istraživana kategorija muški pol, a referentna kategorija ženski pol;

X_2 – starost ispitanika, gde se ispitanici iz najstarije (55+) i odrasle (30–54) starosne kategorije posmatraju u odnosu na ispitanike iz najmlađe kategorije (18–29), kao referentnu kategoriju;

X_3 – visina prihoda ispitanika, gde se ispitanici višeg prihoda (80000+) i ispitanici srednje visine prihoda (40000–80000 RSD) posmatraju u odnosu na ispitanike sa najmanje prihoda (ispod 40000 RSD);

X_4 – mesto stanovanja, gde se stanovnici sela i manjeg grada posmatraju u odnosu na stanovnike iz grada kao referentnu kategoriju;

X_5 – spoljnopolitička opredeljenost, koja je operacionalizovana pitanjem „Gde biste sebe postavili na sledećoj skali?“, gde 1 – predstavlja prorusku orijentaciju, a 10 – prozapadnu;

β_1 – parametar uticaja samostalnog faktora pola ispitanika;

β_2 – parametar uticaja samostalnog faktora starosti ispitanika;

β_3 – parametar uticaja samostalnog faktora prihoda ispitanika;

β_4 – parametar uticaja samostalnog faktora mesto stanovanja ispitanika;

β_5 – parametar uticaja samostalnog faktora spoljno-političke opredeljenosti ispitanika.

Tabela 1 Osnovni statistički pokazatelji za model binarne logističke regresije

	B	Sig. (p)	Količnik verovatnoće	Interval 95% poverenja za količnik verovatnoće	
				Donja granica	Gornja granica
Pol: muški	-,09	,514	,91	,66	1,16
Starost: sredovečni	1,09	,000	2,98	2,60	3,35
Starost: stariji	1,28	,000	3,60	3,19	4,01
Prihod: srednji	-,16	,337	,85	,56	1,13
Prihod: viši	-,53	,009	,59	,26	,92
Mesto: mali grad	,31	,063	1,36	1,09	1,64
Mesto: selo	,06	,842	1,06	,58	1,54
Spoljnopolitička opredeljenost	,34	,000	1,41	1,37	1,45
Konstanta	-4,32	,000	,01		

Beleška: *p < ,1; **p < ,05; *** p < ,01

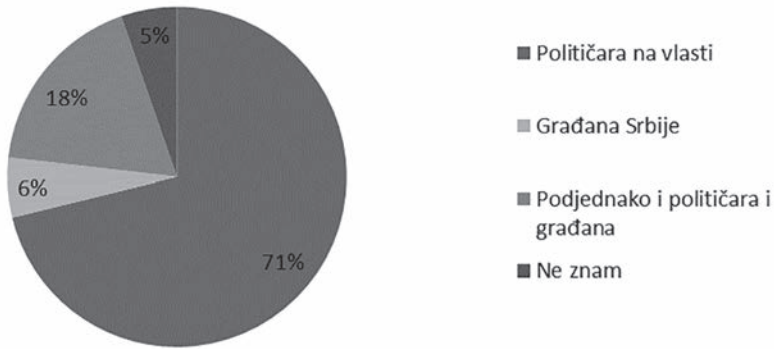
Podaci iz Tabele 1 pokazuju da je većina nezavisnih promenljivih koje su uključene u model prešle test statističke značajnosti. Značajan faktor diferencijacije povodom mišljenja o spoljnoj politici Srbije predstavlja i spoljnopolitička opredeljenost ispitanika. Rezultati binarne logističke regresije pokazuju da, što su ispitanici više okrenuti ka Zapadu, veće su i šanse da smatraju da je spoljna politika Srbije okrenuta prema Rusiji. Preciznije rečeno, *građani koji su više prozapadno orijentisani smatraju da trenutna spoljna politika ne zastupa njihove stavove tj. da je više okrenuta prema Rusiji*. I obrnuto, *građani proruskorijentisani smatraju da je spoljna politika više okrenuta ka EU*. Ovaj na prvi pogled kontradiktoran nalaz, se može objasniti sa više faktora. Prvo, nesaglasnost javnog mnjenja sa kompromisom kao tekovinom demokratije (Lutovac, 2017, str. 21). Ako tumačimo zvaničnu politiku Srbije kao pokušaj balansiranja između Istoka i Zapada, onda su ovi nalazi očekivani, svaka strana koja je jasno određena (proruski ili proevropski) u kompromisu vidi izdaju sopstvenih principa. Kao drugi faktor možemo izdvojiti da je politika balansiranja između Istoka i Zapada dovela do toga da se spoljnopolitička orijentacija Srbije ocenjuje kao nedovoljno jasno definisana, pa se u njoj ne mogu prepoznati oni građani koji su jasno profilisani ka EU ili ka Rusiji. Treće, aktuelni vršioци najviših državnih funkcija (predsednik, ministar spoljnih poslova, ministar odbrane) su tokom devedesetih godina prošlog i u prvoj deceniji 21. veka bili glasnogovornici izrazito antievropske politike i uprkos političkom zaokretu koji su napravili, u svesti jednog dela građana Srbije sećanje na njihovu raniju političku orijentaciju je i dalje veoma prisutno. Ovo je naročito izraženo kod starijih građana. Što potvrđuje naše dalje nalaze gde najjači uticaj predstavlja faktor starosti ispitanika (pogledati Tabelu 1). Količnik šansi pokazuje da tri puta veće šanse da smatraju da je glavni pravac spoljne politike Srbije okrenut ka Rusiji imaju sredovećni ispitanici u odnosu na mlade ispitanike. A šanse su još veće kada su u pitanju stariji ispitanici u odnosu na mlade (3,6).

Nakon ocene pravca spoljne politike analizirali smo mišljenje ispitanika o tome da li spoljna politika više odražava stavove političara na vlasti ili samih građana. Grafikon 2 pokazuje da *velika većina ispitanika smatra da je to stav političara na vlasti (71%)*, oko petine ispitanika (18%) smatra da podjednako odražava stavove i političara i građana i tek 6% ispitanika u spoljnoj politici vidi odraz stavova samih građana. Dominantnost stava da spoljna politika odražava pre svega interese političke elite nije iznenađujući, kada uzmemo u obzir nizak stepen poverenja koji građani ukazuju političkim elitama.⁹ Ovaj nalaz može biti odraz osećaja izneverenih očekivanja i osećaja nemoći kod birača. Isto tako ovaj nalaz može biti uslovljen i sa sledeća dva faktora: nizak stepen poverenja u Vladu, kao glavnog aktera u kreiranju spoljne politike i visoki stepen nezadovoljstva građana funkcionisanjem demokratije u Srbiji.¹⁰

⁹ U prvom delu rada smo se osvrnuli na rezultate istraživanja o populizmu koje je sproveo Institut društvenih nauka 2017. godine: 65,1% ispitanika (31% uopšte, 34,1% uglavnom) nije se složilo sa tvrdnjom da se većini političara može verovati, dok je tek 13,2% iznelo da se slaže sa navedenom tvrdnjom (9,4% uglavnom, a 3,8% u potpunosti).

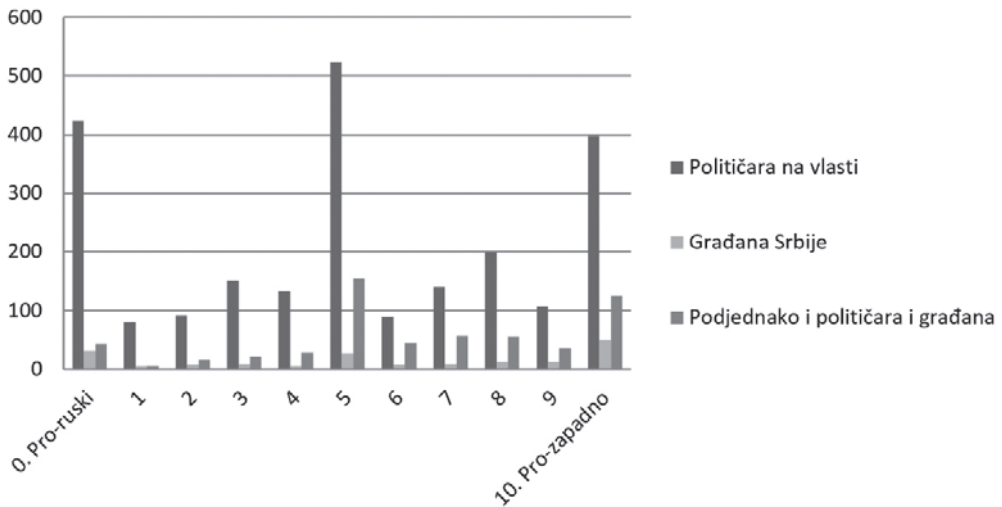
¹⁰ Poverenje u Vladu Srbije, skoro jednak broj onih čije poverenje Vlada uživa (37,5%) i onih čije poverenje ne uživa (37,1%). Sa druge strane, predsednik Srbije uživa nešto veće poverenje građana, odnosno 40,9%, dok je onih koji nemaju poverenje u šefa države 34,9%. Među građanima Srbije izuzetno visoko nezadovoljstvo funkcionisanjem demokratije u zemlji (60,6%), nasuprot 39,4% onih koji su zadovoljni stanjem srpske demokratije.

Grafikon 2 Da li ovaj pravac spoljne politike Srbije bolje odražava stavove političara na vlasti ili građana Srbije?

I pored nepostojanja jasnog društvenog konsenzusa o glavnim pravcima spoljne politike koji bi mogao da stvori jasniju sliku o strukturi interesa birača, rezultati istraživanja nedvosmisleno potvrđuju visok nivo neslaganja između političkih elita i građana.

Grafkon 3 Odnos spoljnopolitičke opredeljenosti ispitanika i njihovog stava o spoljnoj politici

Kako bismo bolje razumeli uzroke ovog neslaganja, prikazali smo strukturu odgovora ispitanika prema njihovoj spoljnopolitičkoj opredeljenosti. Rezultati ukazuju da postoji određena saglasnost ispitanika u mišljenju da trenutna orijentacija spoljne politike *predstavlja stavove političara na vlasti* i kod proruski i prozapadno orijentisanih građana. Ovde je još jednom potvrđen trend opšteg nepoverenja u političku elitu, pošto spoljnopolitička orijentacija građana ne utiče na njihovu ocenu da je spoljna politika krojena prema interesima onih koji su na vlasti.

Tabela 2 Da li ovaj pravac spoljne politike Srbije bolje odražava interese bogatijih ili siromašnijih građana Srbije?

	Frekvencija	Procenat
Bogatijih građana	2379	60,1%
Siromašnijih građana	298	7,5%
Podjednako	726	18,4%
Ne znam	554	14%
Ukupno	3957	100%

Kako bismo proverili postavljenu hipotezu da građani ne vide političke elite kao zastupnike vlastitih interesa, analizirali smo i stavove o tome da li spoljna politika bolje odražava interese bogatijih ili siromašnijih građana. Tabela 2 prikazuje distribuciju odgovora ispitanika i ukazuje da više od polovine ispitanika (60,1%) smatra da pravac spoljne politike odražava interese bogatijih građana. Ovaj rezultat potvrđuje nalaze prethodnih istraživanja da građani smatraju da je političarima stalo samo do interesa bogatih i moćnih.¹¹ Svi nalazi istraživanja jasno ukazuju na to da građani Srbije smatraju da postojeće političke elite ne predstavljaju njihove interese na adekvatan način.

Zaključak

U slučaju našeg prvog istraživačkog pitanja, rezultati pokazuju da javno mnjenje uglavnom ocenjuje spoljnu politiku Srbije kao proevropsku. Ovaj nalaz možemo tumačiti činjenicom da su sve vlasti u prethodnih dvadeset godina isticale članstvo u EU kao strateški cilj zemlje. Uprkos tendenciji približavanja Rusiji u poslednjih nekoliko godina, kod građana još nije stvorena svest da saradnja sa Rusijom ima prioritet u odnosu na proces evropskih integracija.

Regresionom analizom utvrđeno je da građani koji su prozapadno orijentisani smatraju da je trenutna spoljna politika Srbije više okrenuta prema Rusiji, a slično tome, građani koji su više orijentisani prema Rusiji smatraju da je spoljna politika više okrenuta ka EU. Moguće je da ovakvu percepciju građana podstiču sledeća tri faktora. Prvi faktor odnosi se na nesaglasnost javnog mnjenja sa kompromisom kao demokratskom praksom. Potom, sledeći faktor odnosi se na nedovoljno jasno definisanu politiku bilansiranja između Istoka i Zapada. I na kraju, trenutna politička nomenklatura ima istoriju vođenja izrazito antievropske politike, što je u svesti jednog dela građana Srbije i dalje prisutno.

Drugo istraživačko pitanje odnosilo se na to da li pravac spoljne politike odražava interese građana ili političke elite. Rezultati istraživanja jasno pokazuju da građani Srbije ne misle da politička elita predstavlja njihove interese. U uslovima opšteg nepoverenja skoro je nemoguće zadovoljiti uslov koju postavlja konstruktivistička teorija interesa, odnosno utvrditi *a posteriori* odgovornost izabranih predstavnika. Ukoliko prihvatimo tezu da se delotvornost sistema političkog predstavljanja može meriti nivoom neslaganja između želje birača i delovanja njihovih izabranih predstavnika, može se zaključiti da je sistem političkog predstavljanja u Srbiji, barem kada se radi o pravcima spoljne politike, nedelotvoran. Trend nepoverenja građana u političke elite je prisutan već duži niz godina, a uvideli smo da na ove stavove ne utiče ni spoljnopolitička orijentacija građana. Nalazi istraživanja javnog

¹¹ U već pomenutom istraživanju Instituta društvenih nauka iz 2017. godine rezultati pokazuju da: 70,1% građana (37,1% uglavnom, a 33% u potpunosti) smatra da je većini političara stalo samo do interesa onih koji su bogati i moćni, nasuprot 8,6% onih koji se sa time ne slažu (6,9% uglavnom, a 1,7% uopšte).

mnjenja jasno pokazuju da, kada se radi o spoljnoj politici, suštinskog političkog predstavljanja u Srbiji nema, pošto više od dve trećine građana ocenjuje da spoljna politika odražava interese političara, a ne samih građana. Ovaj nalaz dopunjen je podatkom da velika većina građana sadašnji pravac spoljne politike vidi kao odraz interesa bogatijih građana.

Čini se da neopredeljnost Srbije između Istoka i Zapada i nedovoljno jasno formulisani ciljevi ostavljaju otvoren prostor političkoj eliti da spoljnu politiku tumače shodno svojoj volji i da je usklađuju sa ličnim interesima ili sa interesima stranke iz koje dolaze umesto sa interesima građana, odnosno države. To bi značilo da spoljna politika više nije u službi ostvarenja državnih i nacionalnih interesa, već postaje oruđe za povećanje rejtinga političara i političkih stranaka. Jedini način da se ovaj trend spreči jeste da se omoguće mehanizmi koji će jasnije artikulirati interese građana i da se ojačaju sistemi političke odgovornosti.

LITERATURA

- Beogradska otvorena škola, Pregovori o pregovorima, Hronologija odnosa Srbije i EU, <http://eupregovori.bos.rs/hronologija-odnosa-srbije-i-eu.html> (posećeno 20. 2. 2020).
- Best, H., Lengyel, G., & Verzichel, L. (2012). *The Europe of Elites: A Study into the Europeanness of Europe's Political and Economic Elites*. Oxford: Oxford University Press.
- Dimitrijević, V., & Stojanović, R. (1996). *Međunarodni odnosi*. Beograd: Službeni list SRJ.
- Disch, L. (2011). Toward a Mobilization Conception of Democratic Representation. *American Political Science Review*, 105(1), 100–114.
- Disch, L. (2012). Democratic Representation and the Constituency Paradox. *Perspectives on Politics*, 10(3), 599–616.
- Disch, L. (2015). The „Constructivist Turn” in Democratic Representation: A Normative Dead – End? *Constellations*, 22(4), 487–499.
- Đukanović, D., & Lađevac, I. (2009). Prioriteti spoljnopolitičke strategije Srbije. *Međunarodni problemi*, 61(3), 343–364.
- Đukić, S. (2015). Odnosi Srbije sa Rusijom – osvrt na postjugoslovenski (postsovjetski) period. U J. Minić, *Izazovi spoljne politike Srbije* (str. 31–37). Beograd: Evropski pokret u Srbiji i FES Beograd.
- Đukić, S., & Varga, B. (2017). *Srbija na putu ka EU i Rusija. Spoljnopolitičke sveske*. Beograd: Evropski pokret u Srbiji.
- Gavranov, V., & Stojković, M. (1972). *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije*. Beograd: Savremena administracija.
- Holsti, O. R. (2004). *Public Opinion and American Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Hooghe, L. (2003). 'Europe Divided? *European Union Politics*, 4(3), 281–304.
- Lončar, J. (2015). Konstruktivistički zaokret u teoriji političkog predstavljanja: problem odgovornosti. *Sociološki pregled*, 49(2), 213–228.
- Lutovac, Z. (2017a). Odnos građana prema političkoj eliti i reprezentativnoj demokratiji. U Z. Lutovac (Ur.), *Građani Srbije i populizam – javno mnjenje Srbije 2017* (str. 13–35). Beograd: Institut društvenih nauka.
- Lutovac, Z. (2017b). Populizam i demokratija u Srbiji. U Z. Lutovac (Ur.), *Populizam* (str. 49–66). Beograd: Institut društvenih nauka.
- Lutovac, Z., & Marković, K. (2017). „Opasni (neželjeni) drugi” i populizam u Srbiji. U Z. Lutovac (Ur.), *Populizam* (str. 87–103). Beograd: Institut društvenih nauka.
- Marković, K., & Jovanović, A. (2015). Novi pristupi manjinskom pitanju: decentralizacija i nacionalne manjine – slučaj Srbija. *Nacionalni interes*, 23(2), 123–150.

- Marković, K., & Jovanović, I. (2018). Uticaj procesa evropskih integracija na status nacionalnih manjina u Republici Srbiji. U L. Čičkarić, & A. Bošković (Urednici), *Ka evropskom društvu* (str. 128–150). Beograd: Institut društvenih nauka.
- McAllister, I. (1991). Party Elites, Voters and Political Attitudes: Testing Three Explanations for Mass – Elite Differences. *Canadian Journal of Political Science*, 24(2), 237–268.
- N1 Beograd (2017), Srbija će još dugo sedeti na dve stolice, <http://rs.n1info.com/Vesti/a275811/Djukic-i-Varga-Srbija-ce-jos-dugo-sedeti-na-dve-stolice.html>, 13. 6. 2017.
- Petrović, I. (2018) Dozvola za sedenje na dve stolice. *Deutsche Welle*, <https://www.dw.com/sr/dozvola-za-sedenje-na-dve-stolice/a-45807895>, 9. 10. 2018.
- Radio televizije Srbije (2009), Četiri stuba srpske spoljne politike, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/123751/cetiri-stuba-srpske-spoljne-politike.html>, 30. 8.2009.
- Rosset, J., & Stecker, C. (2019). How well are citizens represented by their governments? Issue congruence and inequality in Europe. *European Political Science Review*, 11(2), 145–160.
- Saward, M. (2003). Representative and direct democracy. U R. Axtmann (Ur.), *Understanding democratic politics: an introduction* (str. 52–60). London: SAGE Publications.
- Saward, M. (2005). Governance and the transformation of political representation. U J. Newman (Ur.), *Making governance: peoples, politics and the public sphere* (str. 179–196). Bristol UK: Policy Press.
- Saward, M. (2006). The representative claim. *Contemporary Political Theory*, 5(3), 297–318.
- Saward, M. (2008). Representation and democracy: revisions and possibilities. *Sociology Compass*, 2(3), 1000–1013.
- Saward, M. (2010). *The representative claim*. Oxford: Oxford University Press.
- Stojković, M. (1975). *Politička enciklopedija*. Beograd: Savremena administracija.
- Teney, C., & Helbling, M. (2017). Solidarity between the Elites and the Masses in Germany. U K. Banting, & W. Kymlicka (Urednici), *The Strains of Commitment The Political Sources of Solidarity in Diverse Societies* (str. 127–151). Oxford: Oxford University Press.
- Urbinati, N. (2006). *Representative Democracy: Principles and Genealogy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Urbinati, N., & Warren, M. E. (2008). The Concept of Representation in Contemporary Democratic Theory. *Annual Review of Political Science*, 11, 387–412.
- Urbinati, N. (2000). Representation as Advocacy: A Study of Democratic Deliberation. *Political Theory*, 28(6), 758–786.
- Visković, I. (2018). Determinante spoljne politike Srbije: teorijski modeli i njegova primena. *Međunarodna politika*, 5–30.
- Živojinović, D, & Milošević, A. (2013). Ključne odlike međunarodnog sistema kao determinanta spoljne politike Republike Srbije. U M. Podunavac, & Ž. Paunović (Urednici) *Politika, Nauka i Profesija* (str. 265–281). Beograd: Fakultet političkih nauka i Udruženje za političke nauke Srbije.

Ksenija Marković

Marko Jovanović

Jovana Zafirović

**FOREIGN POLICY OF THE REPUBLIC OF SERBIA –
BETWEEN THE DESIRE OF CITIZENS AND THE
GOVERNMENT DECISIONS**

Abstract:

The authors' ambition is to answer two research questions: first, to identify the manner in which Serbian foreign policy is perceived by the public, and second: whether the main direction of the foreign policy reflects the views of the citizens, or those of the politicians in power? In other words, the paper aims to establish whether today's foreign policy is "tailored" for the citizens or the ruling elite, and to determine the extent to which pro-Russian or pro-European orientation influences citizens' perceptions of the foreign policy. To provide an answer to the research question, the authors turn to the data gathered in the empirical quantitative research *Perceptions of the EU and Russia among the Serbian public (JMS 2018)*, conducted by the Institute of Social Sciences from Belgrade, based on

an online questionnaire. The authors statistically analyze Serbian citizens' assessment of the main directions of Serbian foreign policy. The inclinations of public opinion towards Russia, or the EU, as the main determinants of the approach to foreign policy, as well as the relations between the pro-Russian (pro-Western) orientation and the motives behind this inclination are also analyzed. The analysis is performed on a sample of 3,200 completed questionnaires, and the results of the research indicate that the three-quarters of the citizens believe that the direction of the foreign policy of the Republic of Serbia primarily reflects the views of the politicians in power, not Serbian citizens. It is concluded that public opinion, when talking about the basic directions of the foreign policy, gives a slight advantage to the EU, i.e. the results show that 42% of the respondents believe that the current foreign policy favors the European Union more than Russia, while 38% think that foreign policy is designed to balance between the European Union and Russia.

Keywords: foreign policy, citizens' attitudes, political elites, Serbia, Russia, European Union

CIP - Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.644:324]:159.923.072(497.11)(082)

316.653(497.11)(082)

327:316.653(497.11)(082)

PREDSTAVE о Европској унији и Русији у јавности Србије : јавно
мњење Србије 2018 – JMS 2018 / уредник Bojan Todosijević.
- Београд : Институт друштвених наука, 2021 (Београд : RIC
графичког инжењерства TMF). - 125 стр. : илустр. ; 24 cm. - (Едисија
Истраживања / [Институт друштвених наука, Београд])

Deo teksta štampan dvostubačno. - Tiraž 150. - Стр. 7: Predgovor
/ Irena Ristić. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.
- Bibliografija uz svaki rad. - Abstracts.

ISBN 978-86-7093-250-0

а) Јавно мњење -- Србија -- Зборници б) Друштвени ставови
-- Србија -- Зборници в) Међународа сарадња -- Србија
-- Зборници

COBISS.SR-ID 54980873